

POSUDEK VEDOUcíHO DIPLOMOVÉ PRÁCE NELY RYBOVÉ

Kulturní relativismus: jeho filosofické kořeny, současné debaty a kritické zhodnocení

Autorka ve své diplomové práci vhodně navázala na téma své zdařilé práce bakalářské, v níž se zaměřila na ženskou obřízku jako na jednu z nejkontroverznějších praktik, která se často používá jako (proti)argument ve vášnivých debatách o kulturním relativismu jako základní metodě antropologického výzkumu. Ve své diplomové práci se rozhodla rozkrýt širší podhoubí těchto diskuzí nejen v samotné antropologii, ale především v dějinách evropského myšlení a zvážit filosofické a axiologické základy, na nichž je metoda kulturního relativismu založená. Pro ten účel si předeslala odpovědět na trs vzájemně souvisejících otázek: „*Co je to vlastně kulturní relativismus? Kde se vzal? Proč je jedněmi kritizován a druhými zase obhajován? Odkud pochází spory a co je jejich příčinou? K čemu je kulturně relativistická koncepce dobrá? K čemu špatnému naopak může vést? A proč bychom vůbec měli o něčem takovém uvažovat?*“ (str. 6).

Tyto otázky nejenže přesně naplňují strukturu práce (vyjádřenou i v samotném jejím podnázvu), ale stávají se východiskem samostatného přemýšlení a zvažování řady koncepcí, pojetí, přístupů a diskuzí. Autorka prokazuje zjevnou erudici a orientaci nejen v teorii a historii kulturní antropologie, ale především v základech evropského filosofického myšlení. Svým způsobem jde o velmi odvážný podnik, protože samotná antropologie dodnes nemá kulturní relativismus jako základní metodu náležitě filosoficky obhájenou, čehož využívají především filosofové k tomu, aby doložili, na jak chatrných základech je postavena jedna empirická věda. V dnešní době je dokonce samotný pojem „kulturní relativismus“ natolik politicky kontroverzní, že z antropologických učebnic nenápadně mizí a řada antropologů se tváří, jako by neexistoval, ačkoli jej jako metodu stále používají a vlastně ani nemohou jinak, protože lze bez něj jen stěží nezaujatě porozumět mezikulturním rozdílům. Jde o koncept, který v průběhu 20. století prodělal obrovský vývoj od výzkumné metody směrem k politické doktríně, což s sebou přineslo velmi tíživá teoretická dilemata a problémy. V tomto ohledu autorka zúročuje svou filosofickou průpravu, vrací se ke svému počátečnímu zájmu o antropologii a na těchto širších základech dělá za antropology tuto „černou práci“ – objektivně posuzuje přínosy a rizika, jaká tento základní koncept jejich oboru skýtá.

Jako vedoucí práce oceňuji, že téma „zrálo“ relativně dlouhou dobu, průběžně jsme je s autorkou konzultovali a vznikla tak podle mého názoru mimořádně kvalitní, do hloubky promyšlená a velmi dobře napsaná práce. Zvláště oceňuji i jistou lehkou ironii a vtip, kterým autorka neváhá tu a tam svůj text okořenit, jako když např. v souvislosti s rozmanitostí konceptů kulturního relativismu trefně podotýká: „*Někdy se v debatách stane, že jeden ví, že druhý mluví o koze, zatímco on sám hovoří o voze, ale vytýká odpůrci, že by neměl brát v úvahu kozu, ale vůz, a tedy, že vlastně to, co je kozou, by mělo být vozem a naopak*“ (str. 26).

Ne zcela se vším souhlasím a s trochou nadsázky lze říct, že téměř ke každému odstavci by se dala vznést nějaká připomínka (některé z nich během konzultací autorka využila nebo se dokázala obhájit, jiné přenechávám oponentovi). To je však dáno především kontroverzností samotného tématu. Autorka např. rozlišuje tři typy a fáze kulturního relativismu, a to kulturní relativismus jako 1) metodu, jako 2) deskriptivní empirická tvrzení a jako 3) normativní teorii – s názorem, že tato třetí (normativně zevšeobecňující) fáze není nezbytnou ani logickou součástí kulturního relativismu a většina antropologů k ničemu takovému nedochází. Obě dvě předchozí fáze

jsou však podle jejího přesvědčení součástí antropologie, neboť „*kulturní relativismus jako metoda je základní fáze, která následně vyústí v popis dané kultury*“ a „*metoda je to, čím uchopíme daný objekt zkoumání, ale k čemu má toto uchopení dospět, tedy výsledek (...), je třeba také definovat*“ (str. 27). Podle mého osobního názoru je kulturní relativismus pouze a jenom metoda výzkumu. Jeho výsledky v podobě následného souboru empirických tvrzení (tedy popisu či interpretace zkoumané kultury) je cílem či záměrem této metody, nikoli metodou samotnou. Tím více jsem dalek snahy absolutizovat kulturní relativismus jako všeobecně platnou normativní teorii či jej dokonce směřovat s relativismem etickým. Kulturní relativismus by v zásadě neměl říkat o moc více než jen „*Nesud' svého souseda, dokud jsi aspoň týden nechodil v jeho mokasínech*“ (jak říká jedno indiánské přísloví). Vše ostatní je podle mého názoru navíc a většinou spíše přítěžuje, než aby pomáhalo.

Na druhou stranu se plně ztotožňuji s výsledným vyzněním celé práce, které autorka formuluje natolik výstižně, že jsem jí až vděčný za to, že ji mohu přímo citovat: „*Z čeho pak pramení tento neustálý boj mezi teoriemi a jejich praktickými, do krajností dovedenými důsledky? Myslíme si, že zásadním problémem je právě lidská touha po „všezahrnující“ a „vševysvětlující“ teorii, pod kterou spadá celý svět, a díky které pochopíme vše, co nás obklopuje. (...) Potřeba kategorizovat a vytvářet ve světě struktury, podle kterých se můžeme orientovat je lidskou nutností, touha absolutizovat tyto mentální škatulky a sítě je lidskou pošetilostí a možnou lidskou zhoubou. Metoda kulturního relativismu je možností jak se snažit předcházet těmto absolutizačním partikulárním lidským přesvědčením. Metoda je něco, co by mělo sloužit, nikoli vládnout, proto odmítáme možnost tuto metodu učinit jako „všudeplatnou“ a „všudypřítomnou“. Tento nástroj má úlohu prostředníka, který nás vede k pochopení a vysvětlení rozmanitosti lidské existence, uvědomění si, že naše chápání není jedinou možnou variantou.*“ (str. 85).

Autorka završuje své dosavadní vysokoškolské studium vynikající, erudovanou a promyšlenou prací, za kterou by jí měli být (nejen) antropologové vděční. Není pro mě až tak rozhodující, zda jde o filosofickou práci zaměřenou antropologicky, či naopak o antropologickou práci postavenou na velice solidních filosofických základech. Podstatné je, že oba tyto póly se v dosavadním uvažování o kulturním relativismu málokdy vyskytují v tak plodné symbióze. Proto diplomovou práci Nely Rybové doporučuji k obhájení a navrhuji známku **v ý b o r n ě**.

19. dubna 2016 v Českých Budějovicích

PhDr. Vít Erban, Ph.D.
Katedra filosofie a religionistiky TF JU
v Českých Budějovicích